

**Відповіді на питання Анкети
для XVIII Конгресу Конференції європейських конституційних судів
за темою „Права людини і основні свободи: співвідношення
міжнародних, національних та наднаціональних каталогів у XXI ст.“,
що відбудеться 26 – 29 травня 2020 року у м.Прага (Чеська республіка)**

I. Загальна частина – каталоги прав і свобод людини

I.1. Міжнародні каталоги прав людини (Європейська конвенція з прав людини, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права)

• *Яке конституційне положення /характеристику/ юридичну силу мають міжнародні договори про захист прав людини у Вашій країні?*

За статтею 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З цього конституційного положення випливає, що міжнародний договір шляхом прийняття Верховною Радою України закону про його ратифікацію вводиться в систему законодавства України та підлягає безпосередньому застосуванню. Тим самим він стає джерелом національного права України.

Відповідно до Закону України „Про міжнародні договори України“ ратифікації підлягають, зокрема, міжнародні договори, які стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (підпункт б пункту 2 статті 9).

Згідно з Законом України „Про міжнародні договори України“ якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (частина друга статті 19). Це правило не стосується Конституції України, оскільки вона не є актом законодавства, що приймається органом законодавчої влади чи іншим повноважним суб'єктом, а є актом установчої влади, що створюється в особливому порядку.

• *Який механізм залучення міжнародного договору в національну правозастосовну практику?*

Як було зазначено вище, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства (частина перша статті 9 Конституції України).

Закон України „Про міжнародні договори“ розширює це конституційне положення, зазначаючи, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України

застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства (частина перша статті 19). Тобто, правозастосовні органи України зобов'язані їх застосовувати відразу ж після набрання ратифікованим міжнародним договором чинності. Крім того, як зазначалося, у випадку встановлення міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, інших правил, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, застосовуються правила міжнародного договору (частина друга статті 19 Закону України „Про міжнародні договори України“).

• *Чи можна у Вашій країні домагатися прямого застосування міжнародних каталогів прав людини? Якщо так, то опишіть, будь ласка, цю практику.*

Так, можна.

Наприклад, відповідно до Закону України „Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини“ суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського Суду з прав людини як джерело права (стаття 17).

Крім того, пункт 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 „Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя“ передбачає, що виходячи з положення статті 9 Конституції України про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, суд не може застосувати закон, який регулює правовідносини, що розглядаються, інакше як міжнародний договір. У той же час міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України.

При цьому Вищий спеціальний суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ у пункті 14 постанови Пленуму з розгляду цивільних та кримінальних справ від 19 грудня 2014 року № 13 „Про застосування судами міжнародних договорів України під час здійснення правосуддя“ визначає, що суди при здійсненні правосуддя можуть застосовувати норми міжнародних договорів безпосередньо як частину законодавства України, якщо вжиття відповідних заходів належить до компетенції суду або якщо вони сформульовані в міжнародному договорі як норми прямої дії. Як норми прямої дії підлягають застосуванню судом, зокрема, норми міжнародних договорів України, які закріплюють права людини та основоположні свободи.

Слід зазначити, що Конституційний Суд України відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права при вирішенні питань щодо захисту прав людини і свобод враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною

Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна¹.

Зокрема, у Рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі про рівність сторін судового процесу Конституційний Суд зазначив, що рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7)². Така ж позиція висловлена й у рішенні від 11 жовтня 2018 року № 7-р щодо права Міністерства фінансів України отримувати інформацію, що містить персональні дані³. Крім того, за статтею 92 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд може розвивати і конкретизувати свою юридичну позицію... за наявності об’єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов’язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду.

І.ІІ Наднаціональні каталоги прав людини (Хартія основоположних прав Європейського Союзу)

Оскільки Україна не є державою-членом Європейського Союзу, Конституційний Суд України не застосовує судову практику Суду Європейського Союзу. Щодо Хартії основоположних прав Європейського Союзу слід зазначити, що Суд брав до уваги пункт 1 статті 52 Хартії у двох випадках при прийнятті своїх рішень, зокрема, це стосується Рішення від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 щодо неможливості оскарження рішень місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб’єктів владних

¹Абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року №2-рп/2016; абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини рішення Великої палати Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року №3-р/2018; абзац перший підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини рішення Великої палати Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року №7-р/2018

²Абзац четвертий пункту 2.2 мотивувальної частини Рішення від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу)

³Абзаци перший – третій пункту 2.4 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2018 року № 7-ру справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Бюджетного кодексу України

повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності⁴ та Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті⁵.

I.III. Національні каталоги прав людини.

• Чи є в Вашій країні каталог основних прав людини складовою частиною конституції? Якщо так, то у якому вигляді (особлива конституційна хартія, певний розділ конституції, складова конституційного порядку/конституційного устрою)? Яка його структура?

В Україні каталог основних прав людини є складовою частиною Конституції (Основного Закону України). Він передбачений Розділом II Конституції України „Права, свободи та обов’язки людини і громадянина“, структурно розміщеному після Розділу I, у якому закріплено засади конституційного ладу держави. Наведене підкреслює значущість інституту прав і свобод людини і громадянина для України як правової держави.

Крім іншого, Розділ II визначає ряд принципів, спираючись на які Конституція врегульовує питання прав і свобод людини і громадянина, а саме вільності й рівності людини у своїх правах (стаття 21 Конституції України); невідчужуваності й непорушності її прав і свобод (стаття 21 Конституції України); невичерпності прав і свобод людини і громадянина (стаття 22 Конституції України); гарантованості прав і свобод людини і громадянина і неможливості їх скасування (статті 3, 22 Конституції України); неприпустимості звуження змісту та обсягу закріплених Конституцією прав і свобод людини та громадянина (стаття 22 Конституції України); рівності громадян перед законом; заборона дискримінації (стаття 24 Конституції України); неприпустимості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, окрім випадків, передбачених Конституцією України (стаття 64 Основного Закону України).

Конституція України не передбачає поділу прав і свобод людини і громадянина на конкретні групи, проте певна текстуальна послідовність їх викладення дозволяє їх розмежувати. Власне каталог розпочинається з

⁴ Абзац тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України

⁵ Абзац п’ятнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 13 червня 2019 року № 4-ру справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України

визначення природних (фундаментальних) прав, без дотримання яких всі інші права втрачають сенс, такі як право на життя (стаття 27), право на повагу кожного до його гідності (стаття 28), право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29); надалі він включає права, спрямовані на забезпечення людиною розвитку і захисту своєї індивідуальності, зокрема на захист від втручання в особисте і сімейне життя (стаття 32), на свободу думки і слова (стаття 34), на свободу світогляду і віросповідання (стаття 35), на власність (стаття 41), на працю (стаття 43), на достатній життєвий рівень (стаття 48), на освіту (стаття 53), на судовий захист (стаття 55) тощо.

• Який історичний контекст виникнення Вашого національного каталогу прав людини? Чи є Ваше національне регулювання продовженням іншого (історично передуючого, іноземного) правового регулювання чи є оригінальним?

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (членом якої була на той момент і Україна) 10 грудня 1948 року, сформувала базовий універсальний набір прав людини, якого мали дотримуватися всі держави – члени ООН, та стала основою національних конституцій у цій частині. Не стала виключенням і Конституція Української РСР 1978 року. Вона передбачала, зокрема, право на працю, відпочинок, на охорону здоров'я, на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, а також втрати годувальника, тощо з пріоритетом на соціально-економічні права, що було обумовлено формою правління держави.

Розвиток каталогу прав людини, що відбувся за часи набуття Україною державної незалежності, визначався тенденціями розширення каталогу прав і свобод, закріплених на рівні Основного Закону; новелізації традиційних конституційних прав, свобод і обов'язків; пріоритетність громадянських і політичних прав і свобод; орієнтацією на міжнародні стандарти прав людини; посилення конституційних гарантій прав і свобод, насамперед, громадянських і політичних тощо.

Конституція України 1996 року максимально імплементувала положення Загальної декларації прав людини, Міжнародних пактів про громадянські і політичні та про економічні, соціальні і культурні права людини 1966 року, Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року та ін.

Інколи спостерігається текстуальна тотожність статей Конституції з відповідними статтями міжнародно-правових актів.

Деякі конституційні положення про права людини (так звані права „четвертого покоління“⁶) не мають аналогів у основних міжнародно-

⁶ Залежно від часу виникнення права людини розподіляються на права першого покоління (громадянські і політичні права), другого покоління (соціально-економічні права), третього покоління (колективні права) та четвертого покоління (екологічні права).

правових актах у галузі прав людини (наприклад право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на об'єктивну екологічну інформацію, що передбачено статтею 50 Конституції України). Це, зокрема, можна пояснити тим, що саме на території України сталася катастрофа планетарного масштабу – аварія на Чорнобильській АЕС.

Отже, на становлення національного каталогу прав людини великий вплив справили положення міжнародно-правових актів, в певній мірі – норми Конституції УРСР 1978 року (в основному це стосується соціальних прав), а також, як зазначено в преамбулі Конституції України 1996 року, багатовікова історія українського державотворення і здійснення українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення.

• Які зміни відбулися у Вашому каталозі прав людини? Чи здійснюється його реформування в даний час? Чи доповнюється він новими правами?

В основному каталог стабільний, однак інколи зміни мають місце. Так, Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)”⁷ від 2 червня 2016 року № 1401–VIII (далі – Закон № 1401) були внесені зміни до статті 55 Конституції України: вона була доповнена новою частиною, згідно з якою *кожному гарантується звернутися із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом*. Запровадження інституту конституційної скарги розширило конституційне право на судовий захист.

На момент підготовки відповідей зареєстровано законопроекти щодо внесення змін до Конституції України. Внесення змін пропонується до статей, які хоч і не розташовані у Розділі II Конституції України, проте стосуються прав людини і громадянина, зокрема, щодо надання права законодавчої ініціативи народу та скасування адвокатської монополії.

• Чи існує конституційна процедура, що визначає умови зміни чи доповнення каталогу прав людини?

Конституція України включає процедури, спрямовані на забезпечення стабільності наявного каталогу прав. Будь-які зміни до неї не повинні передбачати скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, бути спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України та відбуватися в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 157 Основного Закону). Законопроекти про внесення змін до Конституції України розглядаються Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам конституційних приписів, які містять викладені вище застереження щодо можливості

⁷Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 7.

зміни та дотримання процедури внесення відповідного законопроекту (статті 157, 158 Основного Закону).

I.IV. Взаємовідносини різних каталогів прав людини

• *Ви можете навести приклади судової практики Вашого суду, пов'язані з використанням (застосуванням) будь-якого міжнародного каталогу?*

Як зазначалося вище, Конституційний Суд України у своїх рішеннях враховує приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна.

Наприклад, у Рішенні у справі про звернення осіб, визнаних судом недієздатними, від 11 жовтня 2018 року №8-р Конституційний Суд України при формуванні власних юридичних позицій послався на положення статей 1, 2, 7, пункт 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, статтю 4 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, статтю 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Рішення Європейського Суду з прав людини „С.В. v. Romania“ від 20 квітня 2010 року, заява № [21207/03](#); „Parascineti v. Romania“ від 13 березня 2012 року, заява № 32060/05; „В. v. Romania (no. 2)“ від 19 лютого 2013 року, заява № 1285/03; „Stanev v. Bulgaria“ від 17 січня 2012 року № 36760/06, „NataliyaMikhaaylenko v. Ukraine“ від 30 травня 2013 року, заява № 49069/11, абзац другий статті 1 та пункт 4 статті 12 Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 року, пункти 2, 3, 5 принципу 1, принципи 3, 21 Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй „Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги від 18 лютого 1992 року №46/119, пункт 2 принципу 2, пункт 1 принципу 19 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 23 лютого 1999 року № R(99)4 про принципи, що стосуються юридичного захисту недієздатних повнолітніх осіб.

Прикладів подібного використання Судом актів міжнародного та наднаціонального права можна навести чимало.

• *Чи розглядав Ваш суд відносини / ієрархію / конкуренцію каталогів прав людини з урахуванням наданого йому ступеню захисту?*

Конституційний Суд України не розглядав відносини / ієрархію / конкуренцію каталогів прав людини.

• *Чи існує процедура визначення конкретного каталогу прав людини, якщо те чи інше право захищене в декількох каталогах? Не існує.*

II. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА – СПЕЦИФІКА ДЕЯКИХ ОСНОВНИХ ПРАВ

II.1 Право на життя

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

За статтею 27 Конституції України:

„Кожна людина має невід’ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань.“

Крім того, згідно з частиною першою статті 3 Конституції людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Конституції України). Виходячи з аналізу конституційних норм, Суд визначив, що конституційне забезпечення невід’ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами (Рішення від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999⁸).

Звернемо увагу, що право на життя належить до переліку тих прав і свобод, які не можуть бути обмежені, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина друга статті 64 Конституції України).

На переконання Суду, невід’ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність і, як основні права людини, вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані (Рішення від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999)⁹.

• *Чи розглядав Ваш суд вказане право / надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?*

⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99.

⁹ Абзац другий пункту 6 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

Надзвичайно важливим в аспекті захисту права на життя є Рішення Суду від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999 у справі про смертну кару, за яким визнано неконституційними окремі положення статей Кримінального кодексу України, що передбачали смертну кару як вид покарання. Як зазначалось у цьому Рішенні, ключовим у визнанні права людини на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним (частина перша статті 27), невідчужуваним та непорушним (стаття 21), право на життя належить людині від народження і захищається державою.

Суд, застосовуючи системний аналіз конституційних положень (статей 1, 3, частини другої статті 8, частин другої, третьої статті 22, статей 27, 28, 55, частини першої статті 64, частини першої статті 157) дійшов, зокрема, таких висновків:

– позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України¹⁰;

- Конституція України не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України, – таким чином, смертну кару як вид покарання, передбачений у відповідних положеннях Кримінального кодексу України, не можна вважати винятком з невід'ємного права на життя кожної людини, закріпленого у Конституції України¹¹;

- необхідно враховувати можливість судової помилки та невідповідність смертної кари цілям покарання, смертна кара як вид покарання має розглядатись як така, що не узгоджується з положеннями статей 1, 3 Конституції України¹²;

- невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність, „як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані“¹³.

Підсумовуючи, Суд наголосив, що „тлумачення положень частин першої та другої статті 27 Конституції України в контексті всіх інших положень Конституції України як єдиного цілісного документа дає підстави стверджувати, що вони не припускають смертної кари як виду покарання“.

При обґрунтуванні даного Рішення Суд посилався також на статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та частину першу статті 6 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 року.

¹⁰ Абзаци перший-третій пункту 3 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

¹¹ Абзаци третій, четвертий пункту 4 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

¹² Абзаци перший, п'ятий пункту 5 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

¹³ Абзаци перший, другий пункту 6 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

19 років потому Суд сформував юридичні позиції щодо захисту права на життя осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави (Рішення від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018), зокрема:

- у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, в забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини¹⁴;

- позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поводження, у тому числі й щодо осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави¹⁵;

- на підставі частин першої, другої статті 27, частин першої, другої статті 28 Конституції України у системному зв'язку з її статтею 3 держава повинна впроваджувати законодавство, яке забезпечувало б здійснення ефективного розслідування за заявами, повідомленнями про порушення конституційних прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі компетентним державним органом (його службовими особами), що не перебуває в інституційній або ієрархічній залежності від державного органу (його службових осіб), якому підпорядковано систему місць позбавлення волі та який несе відповідальність за її функціонування¹⁶.

При обґрунтуванні даного Рішення Суд врахував приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (статті 1 – 3 Конвенції), та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна (йдеться про практику ЄСПЛ, а саме: пункт 115 рішення у справі „Кац та інші проти України“ від 18 грудня 2008 року, пункт 187 рішення у справі „Салахов та Іслямова проти України“ від 14 березня 2013 року, пункт 42 рішення у справі „Михалкова та інші проти України“ від 13 січня 2011 року, пункт 276 рішення у справі „Давидов та інші проти України“ від 1 липня 2010 року, пункт 155 рішення у справі „Кучерук проти України“ від 6 вересня 2007 року, пункт 64 рішення у справі „Яременко проти України“ від 12 червня 2008 року, пункт 66 рішення у справі

¹⁴ Абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

¹⁵ Абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

¹⁶ Абзац сьомий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини зазначеного Рішення.

„Лопатін і Медведський проти України“ від 20 травня 2010 року, пункт 106 рішення у справі „Тесленко проти України“ від 20 грудня 2011 року, пункт 55 рішення у справі „Алексахін проти України“ від 19 липня 2012 року, пункт 55 рішення у справі „Белоусов проти України“ від 7 листопада 2013 року, пункт 260 рішення у справі „Карабет та інші проти України“ від 17 січня 2013 року).

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

При прийнятті Рішення від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 (наведений вище приклад) Суд керувався принципом дружнього ставлення до міжнародного права (врахування приписів чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практики тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна), вперше сформованим ним у Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. Констатуючи, що стаття 27, частина друга статті 28 Конституції України співвідносяться зі статтями 2 („Право на життя“), 3 („Заборона катування“) Конвенції, Суд враховував практику тлумачення та застосування ЄСПЛ вказаних статей Конвенції при вирішенні справ, які стосуються захисту права на життя. Тобто практика Суду стосовно права на життя узгоджується з судовою практикою ЄСПЛ.

II. II Право на свободу думки

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

В Основному Законі України зазначено, що „кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань“ (частина перша статті 34).

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

За змістом частини першої статті 64 Конституції України право на свободу думки може бути обмежене лише у випадках, передбачених Конституцією України. Зокрема, як зазначено у частині третій статті 34 Конституції України, здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

За змістом частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження цього (даного) права/свободи, з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень.

Звернемо увагу й на узагальнення юридичних позицій Суду стосовно обмеження будь-яких конституційних прав і свобод людини (у тому числі права на свободу думки):

„Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права“ (Рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018)¹⁷.

Отже, враховуючи наведені юридичні позиції Суду, обмеження (звуження змісту і обсягу) права на свободу думки можуть встановлюватись виключно Конституцією і законами України, з дотриманням наведених критеріїв і до тієї межі, щоб не порушувався сутнісний зміст права на свободу думки.

• *Чи розглядав Ваш суд вказане право / надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?*

Зміст цього конституційного права не був предметом розгляду Суду.

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

Відсутність відповідної практики Суду унеможливорює подібне порівняння.

II.III Право на особисте життя / повага до особистого життя

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

В Основному Законі України наголошено, що „ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України“ (частина перша статті 32).

¹⁷ Абзац восьмий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України „Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України“ від 28 грудня 2014 року № 76-VIII від 22 травня 2018 року [№ 5-р/2018](#).

В аспекті цього права конституційному захисту підлягають конфіденційна інформація про особу, право знайомитися з відомостями про себе, право спростовувати недостовірну інформацію про себе (частини друга – четверта цієї ж статті, відповідно):

„Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.“

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

За змістом частини першої статті 32, частини першої статті 64 Конституції України право на особисте життя може бути обмежене лише у випадках, передбачених Конституцією України. Зокрема, за змістом частини другої статті 32 збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається у визначених законом випадках, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

За змістом частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження цього (даного) права/свободи, з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень.

Як зазначав Суд, „держава може втручатися в особисте життя людини в інтересах національної безпеки, громадської безпеки або економічного добробуту країни для запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі, прав і свобод інших осіб“ (Рішення від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019)¹⁸.

Як і при відповіді на питання II Розділу II цієї Анкети, слід згадати також узагальнені юридичні позиції Суду стосовно обмеження будь-яких конституційних прав і свобод людини (у тому числі права на особисте

¹⁸ Абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дедковського Вячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури" від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019.

життя), виходячи з яких обмеження (звуження змісту і обсягу) права на особисте життя можуть встановлюватися виключно Конституцією і законами України, з дотриманням вказаних Судом критеріїв і до тієї межі, щоб не порушувався сутнісний зміст права на особисте життя.

• Чи розглядав Ваш суд вказане право / надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?

Суд, надаючи офіційне тлумачення положенням частин першої, другої статті 32 Конституції України зазначив, що „особистим життям фізичної особи є її поведінка у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності, яка здійснюється, зокрема, під час виконання особою функцій держави або органів місцевого самоврядування“. Суд виходив, зокрема, з того, що неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними, і реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Підкреслювалось, що право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб (Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012)¹⁹. При цьому Суд констатував, що конституційне та законодавче регулювання права на невтручання в особисте та сімейне життя узгоджується з міжнародно-правовими актами. Брались до уваги, зокрема, положення статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 8 Конвенції, пункту 1 статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року.

Виходячи з системного аналізу положень частин першої, другої статті 24, частини першої статті 32 Конституції України, законів України, юридичних позицій Суду, враховуючи положення пункту 6 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 25 грудня 2008 року № 1165 (1998), Суд дійшов висновку, що „інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами,

¹⁹ Абзаци другий, четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012.

зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування“ (Рішення від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012)²⁰.

Вирішуючи питання стосовно збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу, у цьому ж Рішенні Суд вказав на узгодження між собою відповідних національних конституційних і законодавчих положень з положеннями пункту 2 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, пункту 2 статті 29 Загальної декларації прав людини 1948 року, а також послався на статтю 8 Конвенції, пункти 11, 12 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1165 (право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність; захист приватного життя особи не лише від втручання влади, а й від подібних дій з боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації) та дійшов висновку, що:

- положення частини другої статті 32 Основного Закону України передбачають вичерпні підстави можливого правомірного втручання в особисте та сімейне життя особи (в тому числі й тієї, яка займає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, та членів її сім'ї). Такими підставами є: згода особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації стосовно неї, а також, у разі відсутності такої згоди, випадки, визначені законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;

- збирання, зберігання, використання та поширення державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами конфіденційної інформації про особу без її згоди є втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини²¹.

В іншому Рішенні Суд додав, що втручання у конституційне право особи на особисте та сімейне життя „вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України“. У свою чергу, „конституційний

²⁰ Абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012.

²¹ Абзаци третій, четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012.

принцип верховенства права вимагає законодавчого закріплення механізму запобігання свавільному втручанню органів публічної влади при здійсненні ними дискреційних повноважень у права і свободи особи“ (Рішення від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018)²².

При цьому Суд: звернув увагу на пункти 41, 52 Доповіді „Верховенство права“, схваленої Європейською Комісією „За демократію через право“ на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) (CDL-AD(2011)003rev); зазначив, що послідовно дотримується своїх попередніх позицій щодо врахування приписів чинних міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, та практики тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна; визнав, що частини перша, друга статті 32 Конституції України перебувають у взаємозв’язку зі статтею 8 Конвенції („Право на повагу до приватного і сімейного життя“), тому Суд враховує практику тлумачення і застосування вказаної статті Конвенції ЄСПЛ при розгляді цієї справи (Zaichenko v. Ukraine (no. 2) від 26 лютого 2015 року, заява № 45797/09; Panteleyenکو v. Ukraine від 29 червня 2006 року, заява № 11901/02; Surikov v. Ukraine від 26 січня 2017 року, заява № 42788/06; Shalimov v. Ukraine від 4 березня 2010 року, заява № 20808/02; Kotiy v. Ukraine від 5 березня 2015 року, заява № 28718/09; Zosymov v. Ukraine від 7 липня 2016 року, заява № 4322/06).

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

Як зазначалося, Суд вирішував питання стосовно права на особисте життя з урахуванням практики тлумачення і застосування ЄСПЛ статті 8 Конвенції („Право на повагу до приватного і сімейного життя“).

II.IV Право на свободу віросповідання

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

За Конституцією України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання; це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (частина перша статті 35).

Зміст цього конституційного права розкривається і у частинах третій, четвертій цієї статті:

²² Абзац шостий підпункту 2.2, абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Бюджетного кодексу України від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018.

„Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.“.

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

Право на свободу віросповідання, за змістом частини першої статті 64 Конституції України, може бути обмежене лише у передбачених Конституцією України випадках. Зокрема, здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей (частина друга статті 35 Конституції України).

За змістом частини другої статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження цього (даного) права/свободи, з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень.

З урахуванням узагальнених юридичних позицій Суду, про які йшлося у відповідях на питання II, III розділу II цієї Анкети, обмеження (звуження змісту і обсягу) права на свободу віросповідання можуть встановлюватись виключно Конституцією і законами України, з дотриманням визначених Судом критеріїв і до тієї межі, щоб не порушувався сутнісний зміст права на свободу віросповідання.

• *Чи розглядав Ваш суд вказане право/ надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?*

Деякі аспекти реалізації права на свободу віросповідання були розглянуті Судом у Рішенні у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016. Суд зазначив, що право на свободу світогляду і віросповідання може здійснюватися одноособово чи колективно, у приватному чи публічному місці, а його реалізація, зокрема у публічному місці, пов'язана зі здійсненням передбаченого частиною першою статті 39 Конституції України права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації тощо.

Суд врахував підхід ЄСПЛ, згідно з яким релігійні зібрання є видом мирних зібрань, базуючись на:

- власних юридичних позиціях стосовно принципу дружнього ставлення до міжнародного права;

- керівних принципах зі свободи мирних зібрань (2-ге видання), підготовлених Організацією з безпеки і співробітництва в Європі/Бюро з демократичних інститутів і прав людини та Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеціанська Комісія) (пункт 1 розділу „А“);

- практикою ЄСПЛ щодо статей 9, 11 Конвенції (пункт 112 Рішення у справі „Свято-Михайлівська Парафія проти України“ від 14 червня 2007 року, пункти 15, 25 Рішення у справі „Баранкевич проти Росії“ від 26 липня 2007 року).

На підставі системного аналізу норм Основного Закону України Суд дійшов висновку, що право на свободу світогляду та віросповідання може бути реалізоване, зокрема, у формі проведення богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. У разі якщо такі заходи відбуваються публічно та мають мирний характер, на них мають поширюватися вимоги статті 39 Конституції України, у тому числі щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про їх проведення²³.

Конкретизуючи умови проведення мирного зібрання релігійного характеру у публічному місці, Суд вказав і на обмеження щодо здійснення релігійної діяльності: „Для захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нормального функціонування демократичного суспільства, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у законах України допускається встановлення відповідних обмежень щодо здійснення релігійної діяльності, у тому числі у публічному місці. У разі проведення мирного зібрання релігійного характеру (богослужіння, релігійного обряду, церемонії, процесії тощо) у публічному місці до його організаторів та учасників можуть бути застосовані обмеження, визначені у частині другій статті 39 Конституції України, тобто суд відповідно до закону може встановити обмеження щодо реалізації права на свободу світогляду та віросповідання цих осіб у публічному місці в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.“²⁴.

Суд дійшов висновку про неможливість встановлення законом дозвільного порядку проведення мирних релігійних зібрань та наголосив, що у демократичній, правовій державі не може бути встановлений різний

²³ Абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.

²⁴ Абзац другий 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.

порядок проведення мирних зібрань залежно від їх організаторів та учасників, мети і місця, форми тощо.

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

Як зазначалось, Суд вирішував питання стосовно права на свободу віросповідання з урахуванням практики тлумачення і застосування ЄСПЛ статей 9, 11 Конвенції („Свобода думки, совісті і релігії“, „Свобода зібрань та об'єднання“).

II.V Заборона дискримінації

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

Статтею 24 Основного Закону України встановлено:

„Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.“.

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Конституції України). За змістом частини другої статті 64 Конституції України рівність конституційних прав і свобод громадян, їх рівність перед законом належать до переліку тих прав і свобод, які не можуть бути обмежені, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Разом з тим, як зазначив Суд, рівність громадян перед законом не є абсолютною (Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007). Отже, слід враховувати узагальнені юридичні позиції Суду за якими, обмеження (звуження змісту і обсягу) конституційних прав і свобод (зокрема,

принципу рівності) може встановлюватись виключно Конституцією і законами України, з дотриманням визначених Судом критеріїв і до тієї межі, щоб не порушувався сутнісний зміст такого права (рівності), про що вже йшлося у відповідях на питання II – IV розділу II цієї Анкети.

• *Чи розглядав Ваш суд вказане право/ надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?*

У своїй практиці Суд неодноразово надавав розуміння принципу рівності, закріпленому статтею 24 Конституції України та сформував юридичні позиції, за якими гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей для реалізації однакових за змістом та обсягом (як матеріального, так і процесуального характеру) прав і свобод та не виключає можливості законодавця при регулюванні питань соціального забезпечення встановлювати певні відмінності щодо обсягу такого забезпечення (рішення від 12 квітня 2012 року 9-рп/2012, від 25 квітня 2019 року № 1-р(П)/2019, від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019).

Як зазначалось, рівність та недопустимість дискримінації особи є конституційними принципами національної правової системи України, а також фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 26), Конвенції (стаття 14), Протоколі № 12 до неї (стаття 1) та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статті 1, 2, 7). До того ж на це вказував і ЄСПЛ, стверджуючи, що відмінність у ставленні є дискримінаційною тоді, коли немає об'єктивного і обґрунтованого виправдання (§ 51 рішення у справі „Stec and Others v. the United Kingdom“ від 6 липня 2005 року)²⁵.

У свою чергу, рівність громадян перед законом Суд визначив як рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені; але всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов'язані з ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України. Суд підкреслив, що зазначений принцип визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками

²⁵ Абзаци п'ятнадцятий – сімнадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 25 квітня 2019 року № 1-р(П)/2019.

привілеїв чи обмежень і не є абсолютним (Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007)²⁶.

Усталеною є юридична позиція Суду, за якою гарантовані частиною першою статті 24 Конституції України рівність прав і свобод громадян та їх рівність перед законом, а також неприпустимість привілеїв чи обмежень за ознаками, визначеними частиною другою цієї статті, не перешкоджають встановлювати відмінності у правовому регулюванні праці щодо осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі встановлювати певні кваліфікаційні вимоги для заміщення посад (Рішення від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000), вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності (Рішення від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004), встановлювати вікові обмеження (Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007²⁷).

При цьому, зокрема у справі про граничний вік перебування на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування (Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007), Суд виходив з положень Конституції і законів України, власних юридичних позицій, міжнародно-правових актів, які допускають можливість встановлювати в національному законодавстві певні вікові обмеження на зайняття окремими видами трудової діяльності. До таких міжнародно-правових актів Суд відніс Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 (стаття 4), Конвенцію Міжнародної організації праці про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 року № 111 (пункт 2 статті 1), Рекомендацію Міжнародної організації праці щодо літніх працівників 1980 року № 162 (пункт 5 розділу II), Директиву Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року (стаття 6)²⁸.

Стосовно мети встановлення певних відмінностей (вимог) у правовому статусі працівників зазначалось, що вона повинна бути істотною, а самі відмінності (вимоги), що переслідують таку мету, мають відповідати конституційним положенням, бути об'єктивно виправданими,

²⁶ Абзац другий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України “Про державну службу”, статті 18 Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”, статті 42 Закону України “Про дипломатичну службу” (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) від 16 жовтня 2007 року [№ 8-рп/2007](#).

²⁷ Абзац п'ятий підпункту 3.3, абзац третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України “Про державну службу”, статті 18 Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”, статті 42 Закону України “Про дипломатичну службу” (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) від 16 жовтня 2007 року [№ 8-рп/2007](#).

²⁸ Абзаци другий – шостий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України “Про державну службу”, статті 18 Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”, статті 42 Закону України “Про дипломатичну службу” (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування) від 16 жовтня 2007 року [№ 8-рп/2007](#).

обґрунтованими та справедливими; у противному разі встановлення обмежень на зайняття посади означало б дискримінацію (Рішення від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004). При цьому Суд підкреслив, що наведене тлумачення положень статті 43 Конституції України відповідає міжнародно-правовим актам, зокрема, статті 4 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року (держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві)²⁹.

Суд вважає, що порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа або група осіб за визначеними у статті 24 Конституції України ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, отримує привілеї або зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними (Рішення 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019)³⁰.

На думку Суду, не вважаються дискримінацією дії, які не обмежують прав та свобод інших осіб і не створюють перешкод для їх реалізації, а також не надають необґрунтованих переваг за певними ознаками особам, стосовно яких застосовуються позитивні дії, а саме: спеціальний захист з боку держави; здійснення заходів, спрямованих на збереження ідентичності, якщо такі заходи є необхідними; надання пільг та компенсацій у випадках, передбачених законом; встановлення державних соціальних гарантій; закріплення у законі особливих вимог щодо реалізації окремих прав (Рішення від 4 червня 2019 року № 2-р/2019)³¹.

²⁹ Абзаци сьомий, восьмий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого частини першої статті 39 Закону України "Про вищу освіту" (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) від 7 липня 2004 року [№ 14-рп/2004](#).

³⁰ Абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дедковського Вячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II "Прикінцеві положення" Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури" від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019.

³¹ Абзац п'ятий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційними поданнями 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про пенсійне забезпечення“ та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України „Про пенсійне забезпечення“, „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“, „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“, „Про державну службу“, „Про судову експертизу“, „Про Національний банк України“, „Про службу в органах місцевого самоврядування“, „Про статус народного депутата України“, „Про дипломатичну службу“, „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“, „Про Кабінет Міністрів України“, „Про прокуратуру“, а також Положення

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

Як зазначалось, Суд розглядав і вирішував питання стосовно принципу рівності і заборони дискримінації з урахуванням практики тлумачення і застосування ЄСПЛ відповідних статей Конвенції.

II.VI Право на особисту свободу³²

• *Який оригінальний текст положення, що захищає дане право, у Вашому національному каталозі?*

У Основному Законі України стверджується, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (частина перша статті 29).

• *Чи може бути це право обмежене? Якщо так, то яким чином і за яких умов?*

За змістом статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша); право на свободу та особисту недоторканність належить до переліку тих прав і свобод, які не можуть бути обмежені, зокрема в умовах воєнного або надзвичайного стану (частина друга).

Разом з тим, як зазначив Суд, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, однак таке обмеження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, принципів справедливості, рівності та домірності (пропорційності), із забезпеченням справедливого балансу інтересів особи та суспільства, на підставі та в порядку, визначених законами України, з урахуванням актів міжнародного права, позицій ЄСПЛ, за вмотивованим рішенням суду, прийнятим в порядку справедливої судової процедури (рішення від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, від 23 листопада № 1-р/2017, від 13 червня 2019 року № 4-р/2019³³).

про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року № 379/95–ВР від 4 червня 2019 року № 2-р/2019.

³² Зважаючи на формулювання цього питання анкети, у відповіді не надається інформація щодо „особистої недоторканності“, право на яку також закріплено у статті 29 КУ.

За основний критерій виокремлення цих поєднаних між собою національних конституційних прав взято юридичні позиції Суду, за якими „недоторканність людини“ розглядається „як гарантія від посягань з боку інших осіб на права і свободи“ (Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019), а „право на свободу ... передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо; право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України“ (Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

³³ Абзац сьомий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо

З урахуванням узагальнених юридичних позицій Суду, про які йшлося у відповідях на питання II – V розділу II цієї Анкети, обмеження (звуження змісту і обсягу) права особи на свободу можуть встановлюватись виключно Конституцією і законами України, з дотриманням визначених Судом критеріїв і до тієї межі, щоб не порушувався сутнісний зміст права особи на свободу.

• Чи розглядав Ваш суд вказане право/ надавав тлумачення / деталізував? Якщо так, вкажіть, будь ласка, практичні подробиці, та які каталоги прав людини застосовувались?

Розуміння змісту цього права Суд надав, зокрема, у Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, зазначивши, що „серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода, наявність якої у особи є однією з передумов її розвитку та соціалізації“; „право на свободу є невід’ємним та невідчужуваним конституційним правом людини і передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися по території держави, обирати місце проживання тощо“; „право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України“³⁴.

На думку Суду, затримання, арешт і тримання під вартою статтею 29 Конституції України визначено як примусові заходи, що обмежують право на свободу та особисту недоторканність особи і можуть застосовуватися на підставах і в порядку, встановлених законом (рішення від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011)³⁵. При цьому Суд брав до уваги (Рішення від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010) статті 3, 9 Загальної декларації прав людини 1948 року, пункт 1 статті 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, пункт 1 статті 5 Конвенції, а також рішення ЄСПЛ у справі „Солдатенко проти України“ від 23 жовтня 2008 року, у справі „Слоєв

відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

³⁴ Абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016.

³⁵ абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010; абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011.

проти України“ від 6 листопада 2008 року, у справі „Микола Кучеренко проти України“ від 19 лютого 2009 року.

Адміністративне затримання Суд розглядав як короткострокове позбавлення людини свободи (Рішення від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011)³⁶, а тримання під вартою – як найбільш суворий запобіжний захід, пов’язаний з обмеженням конституційного права особи на свободу, який полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установу тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням режиму цієї установи (рішення від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017, від 13 червня 2019 року № 4-р/2019)³⁷.

Надання особі права на апеляційний перегляд судового рішення про продовження строку тримання під вартою Суд пов’язує із захистом права особи на свободу. Так, на переконання Суду, „неможливість своєчасного апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою унеможлиблює ефективну та оперативну (дієву) перевірку правомірності обмеження конституційного права особи на свободу на стадії судового розгляду“, у той час як „надання особі права на апеляційний перегляд судового рішення про продовження строку тримання під вартою під час судового провадження є проявом гарантії виконання державою міжнародних зобов’язань зі створення умов із забезпечення кожному підозрюваному, обвинуваченому (підсудному) дієвого юридичного засобу захисту його конституційних прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів, потрібною гарантією відновлення порушених прав, свобод і інтересів людини, додатковим механізмом усунення помилок, допущених судом першої інстанції під час розгляду кримінальних справ до ухвалення рішення по суті“ (Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019)³⁸.

При розгляді справи Суд виходив з положень Конституції України, власних юридичних позицій, брав до уваги такі міжнародно-правові акти, як Загальна декларація прав людини 1948 року (стаття 8), Міжнародний

³⁶ абзац сьомий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України „Про міліцію“ (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011.

³⁷ абзац сьомий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017; абзац четвертий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

³⁸ Абзаци чотирнадцятий, п’ятнадцятий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019.

пакт про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 14), Конвенція (статті 5, 6), Хартія основоположних прав Європейського Союзу 2000 року (пункт 1 статті 52), Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1985 році (пункт 4), Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 року № Rec (2006) (пункти 18, 19), § 49 – 51 Резюме amicus curiae від 18 березня 2019 року № 939/2018 (CDL-AD(2019)001), ухвалене на 118-му пленарному засіданні Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія), а також рішення ЄСПЛ у справі „Delcourt v. Belgium“ від 17 січня 1970 року (§ 25), у справі „Hoffmann v Germany“ від 11 жовтня 2001 року (§ 65), у справі „Ashingdane v. the United Kingdom“ від 28 травня 1985 року (§ 57), у справі „Krombach v. France“ від 13 лютого 2001 року (§ 96).

Особливості захисту конституційного права на свободу „вразливих категорій осіб“, зокрема, осіб з психічними розладами, знайшли відображення у Рішенні Суду від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, де наголошено, що „хоча за станом здоров'я недієздатні особи не спроможні особисто реалізовувати окремі конституційні права і свободи, у тому числі право на свободу та особисту недоторканність, вони не можуть бути повністю позбавлені цих прав і свобод, тому держава зобов'язана створити ефективні законодавчі механізми та гарантії для їх максимальної реалізації“³⁹.

Суд зазначив, що госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу повинна здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням міжнародно-правових стандартів, юридичних позицій Суду та виключно за рішенням суду відповідно до вимог статті 55 Основного Закону України. Після незалежного і неупередженого розгляду питання щодо госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу Суд має ухвалити рішення стосовно правомірності обмеження конституційного права такої особи на свободу та особисту недоторканність⁴⁰.

Вмотивовуючи Рішення, Суд виходив з положень Конституції і законів України, власних юридичних позицій; враховував приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (пункти 1, 4 статті 5 Конвенції; стаття 1, пункт 4 статті 12 Конвенції про права інвалідів від 13 грудня 2006 року; принципи 16, 17

³⁹ Абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016.

⁴⁰ Абзаци третій, четвертий підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН „Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги“ від 18 лютого 1992 року № 46/119; пункт 7 Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи з психіатрії та прав людини від 1 січня 1994 року № 1235; стаття 1 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи стосовно правового захисту осіб, які страждають на психічні розлади і примусово утримуються як пацієнти від 22 лютого 1983 року № R(83)2); враховував практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, рішення у справі „МакКей проти Сполученого Королівства“ від 3 жовтня 2006 року; у справі „Вінтерверп проти Нідерландів“ від 24 жовтня 1979 року; у справі „Горшков проти України“ від 8 листопада 2005 року; у справі „Шторк проти Німеччини“ від 16 червня 2005 року; у справі „Станєв проти Болгарії“ від 17 січня 2012 року.

• *Чи відрізняється судова практика Вашого суду від судової практики міжнародних судів, коли мова йде про захист вказаного права?*

Як зазначалось, Суд вирішував питання стосовно права особи на свободу з урахуванням практики тлумачення і застосування ЄСПЛ статті 5 Конвенції („Право на свободу та особисту недоторканність“).